

NAPOMENE I DOPUNE UZ »VUKOVU GRAĐU«, OBJAVLJENU U REDAKCIJI VESELINA ČAJKANoviĆA

Godine 1886. Ljubomir Stojanović, kasniji profesor Velike škole u Beogradu a tada još njezin student, boraveći u Peterburgu, naišao je na arhivsku građu iz zbirke Vuka Karadžića koja je nedugo prije toga bila predana na čuvanje Imperatorskoj publicnoj biblioteci (sadašnjoj Gosudarstvenoj publicnoj biblioteci im. M. E. Saltykova-Ščedrina u Lenjingradu). Poslije smrti beogradskog učenjaka objavio je Veselin Čajkanović dio građe iz te kolekcije, prepisane Stojanovićevom rukom.¹

Kada je i kako Vukova građa dospjela u Rusiju? Poznato je da je Vuku bila ukazana materijalna i moralna podrška ruskoga društva i da je primao stalnu penziju. Poslije njegove smrti penziju su i nadalje primali Vukova udovica, kćerka i sin. No porodica je bila u teškim prilikama i godine 1874. Vukova se kćerka pismeno obratila ruskom poslaniku u Austriji s molbom da se mirovina poveća; svojoj je molbi priložila očevu autobiografiju koja se sačuvala u arhivu.² Nije nam poznato da li je molbi Vukove kćerke bilo udovoljeno. No položaj njegove djece bio je i nadalje težak. Njegov sin Dimitrije, koji je u to vrijeme postao ruskim oficirom, ponudio je dio očeva arhiva Publicnoj biblioteci, koja je tu građu otkupila godine 1882. za 100 rubalja.³ U narodnom tomu Špisa biblioteke donosi se ovaj opis: »Papiri Vuka Stefanovića Karadžića, znamenitoga sakupljača srpskih narodnih pjesama i ostalih spomenika narodnog života i književnosti. Papiri, nabavljeni kupnjom od sina Vuka Karadžića, sadrže:

a) Srpske narodne pjesme što su ih zapisali sam Vuk Karadžić i druge osobe — dijelom neobjavljene a dijelom već objavljene, predstavljajući

¹ Vukova građa, Srpski etnografski zbornik, knj. L, (Rasprave i građa, knj.1), Beograd 1934, str. 9—93 (v. i str. I—VI).

² K. A. Puškarevič, Avtobiografičeskaja zapiska Vuka St. Karadžića. Trudy Instituta slavanovedenija AN SSSR, t. II, Leningrad 1934, str. 157—158.

³ Na koricama folijanata u kojima se nalazi zbirka napisano je rukom poznatog bibliotekara I. Byčkova: »Otkupljeno od sina Vuka Karadžića god. 1882.« U knjizi prihoda i rashoda novčanih svota Imperatorske publicne biblioteke za god. 1882. sačuvan je ovaj zapis s potpisom D. Karadžića: »No. 57. 21. ožujka Karadžiću za od njega kupljeni rukopis br. 250 rubalja 100. Kupon primio major Karadžić« (Arhiv GPB, f.1. op. 2^a, 1. 10).

varijante štampanim pjesmama. 3. toma. T. I (veliki kvart) — 449 listova; T. II (veliki kvart) — 339 listova i T. III (in folio) — 219 listova.

b) Građa za Karadžićev Srpski rječnik, sva unesena u štampano izdanje. In quarto, 159 listova.

c) Srpski narodni običaji, poslovice, zagonetke, vjerovanja i dr. In folio, 181 list.«⁴

Građa koju je objavio Veselin Čajkanović odnosi se na treću navedenu skupinu. Usporedba izvornih rukopisa s njihovim publiciranjem prema prijepisima Ljubomira Stojanovića dovodi do ovih zaključaka:

Uzevši u obzir da dio građe tamo nije objavljen, uz uvodno Čajkanovićovo obrazloženje da je bio već prije publiciran⁵, građa što ju je Stojanović ispisao obuhvaća gotovo u potpunosti sadržaj dijela Vukove zbirke koji je skupljen u istom omotu (fond: Srpski rukopisi; šifra: Serb. F. IV No 1).⁶

Ipak, raspored objavljene građe i raspored u zbirci Vukovih rukopisa ne podudaraju se među sobom. Stoga prikazujemo najprije sadržaj zbirke onim redom kojim je građa sačuvana, uz navode izvornih naziva (a u uglatim zagradama donose se nazivi koji u rukopisu nedostaju):⁷

1. Narodnje čvarovanje sujevjerija (l. 1—6).⁸
2. Razna čvarovanja oliti Sutuke (l. 7—13).⁹
3. Molitva da očita oni koga Mora davi (l. 13).¹⁰
4. Gonetka (l. 15—16).¹¹
5. Basma od uroka; Basma od Rotlava sa Prištevi; Basma od Plamenika (Rothlauf); Od dobraca (glavobolje); Od nastupa; Od očiju; Basma od glavobolje; Od Micine; Opet drukčije; Od konštaka; Basma od tišnje (l. 17—19).¹²
6. Basma kad matere deci urok rastiru sa palcevima, a jezikom ližu čelo; Basma od zubobolje; Od očiju; Od glavobolje; Od tišnje; kad se trava za ljek bere; Od dobraca (glavobolje); Od nastupa; od rodlava (l. 20—21).¹³
7. Božić u Grblju (l. 22—28).¹⁴
8. U Risnu, u oči Božića (l. 29—30).¹⁵

⁴ Otlet Imperatorskoj publicnoj biblioteki za 1882. god. S.—Peterburg 1884, str. 25—26.

⁵ Srpski etnografski zbornik, knj. L, 1934, str. I—VI.

⁶ Provenijenciju tekstova prema rukopisu ispitivao je Lj. Stojanović. V. Srpski etnografski zbornik, L, str. II—III.

⁷ Iz tehničkih razloga citati se donose u latiničkoj transkripciji i dijelom prilagođeni novom pravopisu, tj. bez označivanja poluglasova, jata i sl. (Op. red.)

⁸ Srpski etnografski zbornik, L, str. 9—25.

⁹ Ibid., str. 25—36.

¹⁰ Ibid., str. 37.

¹¹ Veći dio objavljen u zbirci: Vuk Stef. Karadžić, Srpske narodne pripovijetke i zagonetke, Beograd 1897.—Ono što nije uključeno u to izdanje objavljuje Čajkanović na str. 83—84.

¹² Srpski etnografski zbornik, L, str. 37—40, br. 1—11.

¹³ Ibid., str. 40—42, br. 12—20.

¹⁴ Ibid., str. 53—59.

¹⁵ Osam lirskih pjesama. Čajkanović ih ne donosi.

9. [11 basmij] (l. 31—37).¹⁶

10. Tužbe i jaukalice Risanske pri smerti uzrasla i oženjena sina (l. 38—39).¹⁷

11. Narodne poslovice i riječi (l. 40—41').¹⁸

12. Razgovor u Mostaru, posle posljednjeg boja na Grahovo među vezirom i popom Šćepanom Kovačevićem iz Grahova i asanbegom Trebinjskim (l. 42—43').¹⁹

13. Cernogorska hitrost (l. 44—45).²⁰

14. Zdravica (l. 45').²¹

15. [Bilješke] (l. 46—51).²²

16. Način o smrtnom slučaju u Komunitadu Paštrovsku. (l. 52—53').²³

17. Narodnji srbski prigovori (Paštrović) (l. 54—68).²⁴

18. Srbski običaji o Roždestvu Hrista Spasitelja (l. 69—70').²⁵

19. Svatovski običaji u Sremu (l. 71—73).²⁶

20. Basma od očiju; Basma od prišteva (l. 74—75).²⁷

21. [Svatovski običaji u Hrvatskoj] (l. 77—79').²⁸

22. [Bilješke] (l. 79—86).²⁹

23. [Svatovski običaji u Kotoru] (l. 87—88').³⁰

24. [Bilješke] (l. 88'—89).³¹

25. [Dvije pjesme] (l. 90—92).³²

26. U Dubrovniku (l. 94—95).³³

27. U Paštrovićima (l. 96).³⁴

28. [Različite bilješke] (l. 99—181).³⁵

¹⁶ Srpski etnografski zbornik, L, str. 42—47, br. 21—31.

¹⁷ Objavljeno u knjizi »Život i običaji naroda srpskoga«.

¹⁸ Čajkanović ne donosi.

¹⁹ Čajkanović ne donosi.

²⁰ Čajkanović ne donosi.

²¹ Srpski etnografski zbornik, L, str. 76—77.

²² Čajkanović ne donosi.

²³ Srpski etnografski zbornik, L, str. 62—66.—Pet tužbalica, objavljeno u »Životu i običajima«.

²⁴ Srpski etnografski zbornik, L, str. 84—93.

²⁵ Ibid., str. 59—62.

²⁶ Ibid., str. 48—51.

²⁷ Ibid., str. 47—48, br. 33—34.

²⁸ Ibid., str. 51.

²⁹ Ibid., str. 71, br. 33; str. 72—73, br. 40; str. 73—74, br. 47; str. 75—76, br. 52; str. 75, br. 51.

³⁰ Ibid., str. 52—53.

³¹ Ibid., str. 68, br. 19, 20 (dva druga teksta nisu objavljena).

³² Čajkanović ne donosi.

³³ Srpski etnografski zbornik, L, str. 66—67, br. 35.

³⁴ Ibid., str. 71, br. 31.

³⁵ Ibid., 67, br. 3 i 10; str. 69, br. 24 i 26; str. 70, br. 29; str. 71, br. 32 i 34—36; str. 72, br. 39; str. 73, br. 42 (u objavljenom tekstu pogreškom je navedeno »25 kuća«, a u rukopisu: »250 kuća«); str. 74, br. 48 i 49; str. 76, br. 53 i 54; str. 77, br. 59; 61.—Neke tekstove što ih je Čajkanović objavio nismo uspjeli pronaći u rukopisu.

Dio građe koju je Stojanović bio prepisao, Čajkanović nije objavio, jer je, kako je već rečeno, koješto publicirao ili sam Vuk ili je izdano poslije Vukove smrti. Ipak, ni neobjavljena građa nije sva sadržana među tekstovima što ih donosi Čajkanović. Možda je ponešto propustio već Stojanović, ponešto se možda među njegovim rukopisima nije sačuvalo, a poneka je kraćenja mogao izvršiti i Čajkanović. To bi se moglo provjeriti na osnovu Stojanovićeve građe, no to i nije toliko bitno.

Što, dakle, u Čajkanovića nije objavljeno? Prije svega, u odjeljku »Razna čvarovanja« objavljen je 141 tekst, dok rukopis sadrži 209 brojeva (u izdanju su izostavljeni brojevi 4, 6—9, 14, 18, 21—29, 32, 35, 38, 40, 62, 64, 78, 85, 86, 95, 97, 102, 108—110, 112, 115, 124, 125, 130—132, 136, 139—141, 144, 147, 151—153, 159—161, 165—167, 171, 192; niz tekstova reprodicira se netačno. Taj odjeljak rukopisa sadrži i »Tolkovanije neki reči koje se nalaze u ovim sujeverijam« (l. 13 rukopisa).

U objavljenim »Basmama« izostavljene su napomene. Uz »Basmu od zubobolje«³⁶ uz riječ »u strmen« postoji bilješka: »valjda u propast«. Uz basmu »Od nastupa«³⁷ uz riječ »kaluđera« rukopis sadrži karakterističnu primjedbu: »Smešno mi je di baš sveti kaluđeri na večeru dođoše«. Uz basmu »9. Od rodlava«³⁸: »Ova basma nešto odveć uzvišeno lepo u sebe ima. Nalazite li vi? « Sve je ove primjedbe pisala neka žena koja se dopisivala s Vukom Karadžićem (l. 20—21).

U građi Vuka Karadžića poslije rukopisa »Svatovski običaj u Kotoru« (l. 87—88') ima nekoliko napomena; dvije su objavljene³⁹, a dvije nisu. Evo ih:

»NB. Vlasi svi zovu Latinima sve ljude, koji su obučeni evropejski, ne gledajući što su nji ovoga roda i jezika i vjere; kao i oni njih sve što zovu našijem jezikom vlasima, a Tal[ijani] Morlacima. I krsna imena slave, i badnjake lože, daće daju i ostale običaje drže Rimski vlasi, kao i Grčki.

NB. Koljivo od nekuvane šenice. — Grci kažu, da se samo rimljani (sic!) može povampiriti, i zato se oni vampira ne boje nimalo, a rimljan vrlo. I drugoga sujeverija ima dosta, kao i po drugijem mjestima; osobito se pripovijeda, da dekoji ljudi znadu samo bajanjem miševe očerati iz jedne kuće u drugu (ali u polje ili vodu na moru)« (l. 88'—89).

Odjeljak »Narodni srpski prigovori« sadrži 140 narodnih pitalica, od kojih je Čajkanović objavio njih 119.⁴⁰ No u Čajkanovićevu se predgovoru navodi pogreškom da se objavljuju 123 teksta.⁴¹ Čajkanović iznosi da je 17 »prigovora« izostavljeno jer su gotovo jednaki primjeri objavljeni i u Vrčevićevoj zbirci narodnih pitalica.⁴² Po Čajkanovićevu mišljenju, iznesenom u predgovoru Vukovoj građi, Vrčević je bio »ili autor, ili bar neposredan izvor ovih 'prigovora'«. Čajkanović navodi paginaciju i brojeve 16 adekvatnih primjera »prigovora« i Vrčevićih pitalica. (Uspoređivanjem tekstova iz

³⁶ Ibid., str. 40, br. 13.

³⁷ Ibid., str. 42, br. 19.

³⁸ Ibid., str. 42, br. 20.

³⁹ Ibid., str. 68, br. 19—20.

⁴⁰ Ibid., str. 84—93.

⁴¹ Ibid., str. V.

⁴² M(ilan) V(lajinac), Srpske narodne pitalice, skupio Vuk Vrčević, Beograd 1930.

Vrčevićeve zbirke s »prigovorima« iz Vukove ostavštine ustanovili smo da se većina adekvatnih primjera podudara među sobom sadržajem, ali su izrečeni donekle drukčijim oblikom.)

Od građe koja nije objavljena u Srpskom etnografskom zborniku trebalo bi s publiciranim Vukovim zbirkama i tekstovima usporediti narodne pjesme što ih rukopis sadrži, kao i veliki odjeljak »Narodne poslovice i riječi« — što mi nismo mogli obaviti.

Donosimo na kraju tekstove anegdota iz skupine »Cernogorska hitrost« (koju smo naveli uz br. 13 rukopisne građe):

1

Primorac zapita cernogorca: Moliš li se bogu kad, cernogorče?

Cernogorac: Ja molim boža ti vjera, a da kako jad te ubio.

Primorac: A kako se moliš bogu?

Cernogorac: Jakij bože ti mene pomози.

Primorac: Dakle ne znaš drugčije?

Cernogorac: A da ne žnam ta me jad, nežnao.

Primorac: Znaš li koju molitvu?

Cernogorac: Žnam ev ovu: »Sveti Petre, javise svetom Luki; S. Luka, javise S. Nikoli; S. Nikola, javi se S. Iliji; S. Ilija, javi se S. Trojici; S. Trojice, javi se S. Bo(go)rodici, pa se svi u jedno iskupite i mene grešnome pomozite.«

2

Zapita pop Cernogorca pri ispovijedi da mu sve grijehove kaže. Cernogorc u ovo se učini mučno i odgovori popu: »A da ti vjera, pope, nijesam se naučio ni za drugim panjkati pa neću ni za mnom.«

5

Krivošianin ukori pred ljudima jednog Krnika (krvnika?) cernogorca, što mu je ubio brata, i to da osveti svoga prađeda nakon 100 godina. Cernogorac odgovori mu: »A da čuste li ga, gospodo, šta mi reče. Ono mi je fala, što sam ga ovoliko čekao, te mu nijesam u put za oči kilisao (sic!)«.

6

Kad je zlo bez svjedočbe učinjeno, cernogorac zaklinje čoveka u cerkvi na ovi način. Metne mu ruku na ikonu i govori: »Ako si ti to učinio ili načalnik n. p. toj smerti ili krađi bio, jaki bog i S. Pet(a)r puštao na tebe teškij gnjev, te te do pasa guba gubla, a od pasa grižla te živina, i svaka ti se sreća kamenila.«

7

Cernogorac u jednom društvu zapita, da mi je žnati šta ovo carevi jedu? Drugi mu odgovori: »Car nežnat jadove: oni jedu pečena loja i cukra«. Opet oni: »A da i ja boža ti vjera, ne bih ništa radije od kozjega loja pečena, pa ondak dosta podase slame, da dobro smavat (spavat?)«.

(Tekstove br. 3 i 4 izostavljamo zbog opscenog sadržaja.)

(Opaska redakcije: Tekst članka preveden je s ruskog jezika.)

U toku pripremanja ovog članka, Vukova građa iz lenjingradske Gos. publične biblioteke snimljena je mikrofimski i upućena u Beograd Srpskoj akademiji nauka, tako da zainteresirani čitaoci mogu eventualne bliže informacije, vezane uz tekst ovog članka, sada dobiti i u Beogradu.

O bajci »Drvo nasred svijeta« koja se čuva u lenjingradskoj Gos. publičnoj biblioteci u fondu F XIV, 2—3, str. 106—112, a Čajkanović ju je, prema Stojanovićevu ispisu, objavio zajedno s ostalom Vukovom građom u Srp. etnografskom zborniku, knj. L, str. 78—82, napisala je M. Bošković-Stulli posebnu raspravu koja će biti objavljena u Zborniku novih radova o Vuku Stef. Karadžiću, u izdanju Srpske akademije nauka.)

ZUSAMMENFASSUNG

ANMERKUNGEN UND ERGÄNZUNGEN ZU VESELIN ČAJKANOVIĆ'S PUBLIKATION VON VUK KARADŽIĆ'S MATERIAL

In diesem Aufsätze vergleicht der Verfasser die Handschriften Vuk Karadžić's die in der Gosudarstvennaja publičnaja biblioteka (Öffentliche Staatsbibliothek) in Leningrad bewahrt sind, mit den veröffentlichten Teilen dieses folkloristischen Materials im Srpski etnografski zbornik (1934, Band L), die Veselin Čajkanović, nach den Abschriften Lj. Stojanović's, publizierte. Gleichzeitig werden in dem Aufsätze einigen bisher unbekannte Angaben gebracht bez. der Beschaffung und der Beschreibung der erwähnten Handschriften Vuk's (diese hat Vuk's Sohn Dimitrije 1882 der damaligen Imperatorskaja publičnaja biblioteka in Petersburg verkauft).

Abschliessend werden im Aufsätze einige bisher unveröffentlichte Volksanekdoten der erwähnten Handschrift Vuk's gebracht.

(Preveo Stj. Stjepanov)